

Розділ II. Інноваційні процеси в освіті

УДК 378.016:78:(043.5)

Тетяна Алексінцева

Східноєвропейський національний університет імені Лесі Українки (Луцьк)

АРТЕДАГОГІКА ТА КОУЧИНГ ЯК ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТВОРЧОГО РОЗВИТКУ СТУДЕНТІВ¹

У статті розглянуто артпедагогіку та коучинговий підхід в освіті як інноваційні педагогічні технології, що сприяють розвитку творчого потенціалу студентів; схарактеризовані особливості означених технологій; запропоновані прийоми коуч-технологій для формування у студентів вмінь та навиків цілевизначення, планування та рефлексії - «Колеса життєвого балансу», «Шкали досягнення цілі «від 1 до 10»» та «Лінії часу»; наведені приклади використання педагогом відкритих запитань у коучинг-підході; зазначено перспективність інтеграції артпедагогіки та коучингу в освіті.

Ключові слова: арт-коучинг, артпедагогіка, інноваційні педагогічні технології, коучинг в освіті, розвиток креативності.

Постановка проблеми. Сучасне життя характеризується складними суспільно-політичними та економічними процесами, що зумовлює реформацію освітніх галузей, організацію взаємодії педагога та учнів (студентів) на засадах гуманізації та усвідомлення самоцінності людської особистості. Погоджуючись з думкою О. Деркач [1], вважаємо, що переосмислення ставлення до студента як самодостатньої й неповторної унікальності, здатної до проектування і здійснення самої себе, що має місце на сучасному етапі розвитку педагогічної теорії та практики, потребує внесення змін в методологію, теорію та практику навчання та виховання. Формування вільної і відповідальної особистості неможливе на основі авторитарної педагогіки, яка неспроможна дати поштовх розвитку креативності, творчого потенціалу і, відповідно, не сприяє отриманню бажаного результату.

Потреба у вихованні креативної особистості є пріоритетним завданням української педагогіки, однак чітких технологій її культурного та творчого розвитку досі не розроблено. Актуальним на даному етапі може стати впровадження у традиційну педагогічну школу інноваційних дисциплін та технологій, зокрема артпедагогіки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Артпедагогіці як інноваційній педагогічній технології присвячені праці В. Анісімова, О. Булатова, О. Вознесенської, А. Гришиної, М. Гузевої, О. Деркач, О. Кондрицької, Л. Лебедевої, Н. Сергєєвої та ін. Проблема впровадження елементів коучингу в освіту досліджується науковцями О. Барановою, О. Гавриліною, Н. Гульчевською, Н. Зиряною, В. Пирковим, Є. Фарбою. Інтеграція арт-терапії в коучинг є темою дослідження О. Тараріної.

Мета статті – проаналізувати артпедагогіку та коучинговий підхід в освіті як інноваційні освітні технології, що сприяють розвитку творчого потенціалу студентів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здатність до творчості, як стверджують дослідники (О. Белінська, М. Белобородов, Т. Козирева, С. Кумірова, Т. Лазутіна, А. Манніулін, М. Мягков, Ю. Чижова та ін.), є унікальною характеристикою особистості, і кожна людина від природи здатна створювати якісно нові, невідомі раніше духовні або матеріальні цінності (нові твори мистецтва, наукові відкриття, інженерно-технологічні, управлінські чи інші інновації тощо). Необхідними компонентами творчості є фантазія, уява, психічний зміст якої - у створенні образу кінцевого продукту (результату творчості). Творча, або креативна особистість відзначається, передусім, такими особливостями, як: здатність бачити проблеми, готовність відтермінувати знайдене рішення та шукати нове, толерантність

до невизначеності, прагнення до оригінальності, інформованість та достатньо високий рівень базових знань, працьовитість, самокритичність і низьким рівнем соціального конформізму. На наш погляд, творчість – це своєрідна особистісна самодетермінація, оскільки у процесі творчості особистість сама ініціює для себе цілі і критерії їх досягнення. Досягненню цих цілей сприяють зокрема педагогічні інновації. Такими технологіями, що впроваджуються в освітній простір вищої школи є артпедагогіка та коучинговий підхід у навчанні та вихованні студентів.

Зауважимо, **артпедагогіка** – це інноваційна педагогічна технологія, навчальна дисципліна, що виникла на межі педагогіки, психології та художньої культури. Основна мета артпедагогіки – соціальна адаптація особистості засобами мистецтва через активізацію її творчого потенціалу. Артпедагогіка – це особливий напрям в педагогіці, де навчання, виховання та розвиток особистості студента здійснюється засобами мистецтва в будь-якій навчальній дисципліні. Вона передбачає безпосередню взаємодію викладача та студента, дозволяє однаково ефективно працювати з різними категоріями учнів – від обдарованих до девіантних. Принципи арт-педагогіки спираються на традиційні класичні загальнопедагогічні принципи: гуманістичної спрямованості педагогічного процесу, диференційованого та індивідуального підходу, соціально-особистісного розвитку особистості, активності та свідомості учнів, креативності [2]. При цьому основними завданнями арт-педагогіки є такі:

- усвідомлення особистістю своєї цінності та своєрідності;
- усвідомлення свого взаємозв'язку зі світом та свого місця в соціокультурному просторі;
- творча самореалізація особистості.

Спеціальні освітні технології артпедагогіки спрямовані на вирішення завдань художнього розвитку, полегшення процесу навчання. Вони сприяють збереженню цілісності особистості, оскільки об'єднують інтелектуальне та художнє сприйняття світу, долучають студентів до духовних цінностей через сферу мистецтва, забезпечують активізацію пізнавальних емоцій, сприяють розвитку органів чуттів, пам'яті, уваги, уяви, інтуїції, полегшують адаптацію особистості в сучасному світі. Основними технологіями артпедагогіки є гра та педагогічна імпровізація.

Інноваційною технологією, що також сприяє індивідуально-особистісному творчому розвитку учнів, що особливо актуально в умовах особистісно зорієнтованого навчання, є **коучинг в освіті** як технологія актуалізації внутрішніх ресурсів студента в досягненні запланованого результату. Поняття «коучинг» увів у ХХ ст. Тімоті Голві як термін, що означає консультування щодо досягнення цілей [3]. Уважаємо за доцільне схарактеризувати основні принципи коучингу:

- ✓ всі люди володіють набагато більшими здібностями, аніж вони проявляють у своєму повсякденному житті;
- ✓ навчання на успіхах, а не на помилках;
- ✓ орієнтир не на проблему, а на її вирішення;
- ✓ спрямованість із теперішнього в майбутнє;
- ✓ всі відповіді містяться всередині людини – людина сама оцінює себе, зовнішні поради та оцінки їй не потрібні;
- ✓ роль педагога-коуча в тому, що він посилює усвідомлення та відповідальність учнів: допомагає визначити ціль, скласти план, перейти до дій, надихає, мотивує, знімає тривожність.

З таких позицій основною формулою ефективної діяльності в коучинг-підході є: ефективність дорівнює потенціалу мінус внутрішні перешкоди, серед яких найсильнішим є страх (ефективність = потенціал – страх) [4]. А основна мета коучингу – подолати всі перешкоди на шляху досягнення ефективності. При цьому викладач-коуч повинен уміти активно слухати, використовуючи техніки під'єднання (виявлення інтересу, повторення

фраз, погляд), змінювати інтонацію, ставити «сильні питання». Л.Уїтворт, Г.Кімсі-Хаус та Ф.Сендал виділяють такі рівні слухання:

- *поверхнєве (повсякденне)*, коли ми акцентуємо увагу на тому, що розповідь оповідача означає для нас, однак концентруємося на власному «Я»: на почуттях, стереотипах, досвіді, часто перебиваємо фразою «так, так, а ось у мене...»;

- *сфокусоване*. Викладач сконцентрований винятково на оповідачеві. Він імітує його пози, тембр, темп голосу, тобто відбувається ніби його під'єднання. Звичайно, частіше це робиться свідомо з метою встановити певну довіру та показати свою зацікавленість процесом;

- *глобальне* – слухання на рівні «інтуїції». За допомогою інтуїції педагог-коуч отримує правильні відповіді не просто із спостереження, а за допомогою так званого «шостого чуття»: отримує інформацію, потім помічає, як впливає на учня його відповідь, як був сприйнятий його коментар. При цьому доречно використовувати такі техніки під'єднання:

1) *перепарафразування* («відлуння-техніка» – співбесіднику повертається його висловлювання (одна або декілька фраз), сформульовані своїми словами. Перепарафразування може починатися зі слів: «чи правильно я тебе зрозумів...», «на твою думку, ...», «як я тебе зрозумів, ...». Головна мета «відлуння-техніки» – уточнення отриманої інформації.

2) *з'ясування* – звертання до співбесідника за допомогою ключових фраз типу «Я не зрозумів», «Що ти маєш на увазі», «Будь ласка, давай уточнимо» тощо.

3) *відображення почуттів* – акцент робиться на «відзеркалювання» емоційного стану співрозмовника за допомогою фраз: «Напевно, ти відчуваєш ...», «Здається, ти дещо пригнічений ...» [5, с.9]

Відзначимо, основний інструмент педагога в коучинговому підході – сильні, або відкриті, запитання, оскільки вони стимулюють співрозмовника до самоаналізу та самостійного пошуку вирішення своєї проблеми.

Наведемо приклади відкритих (сильних) запитань в залежності від мети:

- **на етапі мотивації та постановки цілей:**

Яким ти бачиш ідеального студента, на якого ти хотів би бути схожим?

Уяви, що ти став таким. Яким ти бачиш себе в кінці цього уроку (семестру / навчального року)?

Яким тебе бачать твої одногрупники? Батьки?

*Наскільки ти зараз задоволений собою? Відміть ступінь свого задоволення за шкалою від 1 до 10. (При фронтальній роботі з академічною групою звертання до студентів слід починати зі слів: *Яким кожен із вас бачить ...? замість безособового Яким ви бачите...?*)*

- **на етапі усвідомлення та формулювання цілі у форматі кінцевого результату – конкретної, досяжної, значущої, визначеної в часі:**

Чого ти хочеш досягнути при вивченні даної теми до кінця цього заняття?

Наскільки від тебе залежить досягнення поставленої цілі?

Які конкретні дії ти повинен здійснити для досягнення цілі?

Чи є у тебе необхідні ресурси для досягнення цілі? Якщо немає, то хто або що може тобі допомогти?

Чи реально досягти цілі протягом визначеного часу? Якщо ні, то...?

Чим ця ціль важлива для тебе?

Які конкретні переваги має ця ціль для тебе (групи, училища, друзів)?

Що негативного станеться, якщо ціль не буде досягнуто?

- **на етапі планування ефективних дій для досягнення цілі:**

Які конкретні дії для досягнення власної цілі ти готовий здійснити зараз? На цьому занятті? Цього тижня?

Яким буде твій перший крок? Твій найраціональніший крок? Твій найпростіший крок? Твій найефективніший крок?

Яким буде наступний крок? Тощо.

- **на етапі усвідомлення ефективних способів діяльності:**

Уяви, що ти маєш те, що хотів. Яким був останній крок, що привів тебе до цілі? А який передував йому?

Якби ти був на місці викладача (батьків, досвідченіших у цій галузі), які б дії ти виконав?

- на етапі реалізації плану:

Де ти зараз знаходишся за шкалою від 1 до 10? Опиши, будь ласка, детально.

Якщо перейти на бал вище – в чому буде різниця? Що зміниться? А якщо ще на один бал? І так, доки не дійдете до 10.

У результаті – маємо план досягнення мети крок за кроком, виходячи з наявної ситуації.

- на етапі завершення (рефлексії):

Як ти зрозумієш, що досяг цілі?

Які найважливіші кроки ти помічав?

Скільки часу зайняла кожна задача?

Які найперші, найпростіші кроки тобі знадобилися, щоб почати рухатися до результату?

Коучинг будується за схемою GROW: G (goal) – ціль, R (resources) – дослідження ресурсів, O (opportunities) – пошук можливостей для досягнення цілей, W (will) – воля [6, с.45]. Застосування при коучинговому підході спеціальних прийомів забезпечує візуалізацію цілей, цінностей, рефлексію задоволення своїм станом до досягненнями.

До найефективніших прийомів, які можна застосовувати у роботі зі студентами, на думку О. Баранової, належать: «Колесо життєвого балансу», «Шкала досягнення цілі «від 1 до 10»» та «Лінія часу». Дані прийоми є ефективними при формуванні конструктивних вмінь (постановка цілі, планування, прогнозування, контролю, оцінювання, рефлексії) у студентів. Студенти, які опанували прийоми коучинг-технологій, ефективно використовують їх для досягнення своїх цілей, а також в педагогічній практиці для формування у молодших школярів та підлітків регулятивних вмінь та діагностики їх розвитку [7, с.7]. Схарактеризуємо названі прийоми. Так, «Колесо досягнень» – це коло, розділене на сектори, які відповідають певним важливим ділянкам життя. Кожен сектор містить шкалу оцінювання від 1 до 10. Критеріями оцінювання можуть бути такі:

1) знаю про існування цього поняття; 2) розумію сутність цього поняття; 3) можу сформулювати це поняття; 4) розумію, для чого мені необхідне це поняття; 5) вмію виконувати дану дію з допомогою викладача (батьків, друга тощо); 6) вмію виконувати дану дію ситуативно; 7) володію даним вмінням в будь-якій ситуації; 8) володію різними способами виконання цієї дії; 9) систематично використовую дане вміння; 10) можу навчити іншу людину даному вмінню. Критерії можуть змінюватися в залежності від змісту сектора. Використовувати цей прийом можна для діагностики сформованості певних якостей у студента на даний момент. Для цього на шкалах в колі позначаються відповідні поділки, які потім з'єднуються, утворюючи фігуру всередині кола. Студент може замальовувати сектори кола періодично, наприклад, 2-3 рази за семестр, поступово наближаючи «свою» фігуру до ідеальної форми – форми кола. При цьому наочно простежується динаміка формування вмінь і складається цілісна картина.

«Лінія часу» – це векторна стріла із минулого в майбутнє через усвідомлення теперішнього. Для кожного студента ця лінія часу буде своєю, в залежності від його здібностей, можливостей і бажаного результату. Її можна складати з викладачем та індивідуально, на будь-яку ціль. Наприклад, «Я – успішний студент», «Я – хороший музикант», «Я – впевнена в собі особистість», «Я – хороший друг» тощо. Параметри успішності за кожним напрямом студент визначає самостійно, згідно з його особистим досвідом, або з допомогою викладача. Наведемо приклад «Лінії часу» за напрямом «Я – успішний студент». Параметрами успішності з питання «Що я для цього зробив?», «Що я ще можу зробити?» можуть бути:

- чи регулярно відвідував (відвідую, буду відвідувати) заняття?

- чи регулярно виконував (виконую, буду виконувати) домашні завдання?
- чи займався (займаюся, буду займатися) самоосвітою?
- чи звертався (звертаюся, буду звертатися) до викладача в разі виникнення труднощів при вивченні навчального матеріалу?

Постановка цілі – це серйозне завдання для студентів, особливо тих, хто не має навиків планування, цілевизначення та відповідального ставлення до результатів своєї діяльності. Адже студентові доводиться самостійно вирішувати, що він хоче, як він може досягнути того, що хоче, та повністю контролювати процес досягнення ним мети. При навчанні опанування елементів коучингу викладачеві разом зі студентом слід проводити регулярний моніторинг процесу та оцінку досягнень після кожного етапу. Студент повинен знайти для себе відповіді на такі ключові запитання: *Чи були досягнуті поставлені цілі? Які зміни були внесені в плани і чому? Чого навчив цей досвід? Що я зроблю тепер по-іншому?* тощо.

У результаті студент буде сприймати свої невдачі не як програші, а як цінний досвід, який дозволить упевненіше рухатися вперед. Навчальна діяльність є ефективною, якщо студент бере відповідальність за її результати на себе. Для успішного досягнення цілей йому необхідна підтримка та визнання його успіхів з боку викладачів, батьків, друзів, тобто має бути створене «підтримуюче» середовище, що є можливим саме у коучинг-підході. Досвід показує, що самостійність, наявність підтримки роблять студентів активними та креативними, оскільки креативність можлива лише за умови відсутності страху та невпевненості у власних силах. Усвідомлення того, що результат залежить лише від самого студента, надає йому впевненості у власних можливостях і, відповідно, самостійності, ініціативності, активної життєвої позиції та уможливорює творчий підхід до будь-якої справи.

Цікавим нам видається поєднання артпедагогіки та коучингу – арт-коучинг – новітня технологія, винайдена психологами, арт-терапевтами, яка впроваджується в освіту як різновид коучингу. На думку Є. Тараріної [8, с.8], арт-терапевтичне малювання на вільні теми сприяє вивільненню від внутрішньої напруги, катарсисному очищенню, є потужним засобом впливу на емоційну сферу особистості та її ціннісні орієнтації. За його допомогою можна змінювати мотивацію досягнення, процес самопізнання, духовну сферу, ставлення до інших людей та креативність особистості.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, артпедагогіка та коучинг-підхід в освіті є перспективними напрямками освітньої трансформації, впровадження яких у навчальні заклади сприяє вирішенню завдань гуманізації української освіти, з чим і пов'язуємо перспективи подальших наукових розвідок.

Джерела та література

1. Деркач О.О. Арт-педагогіка: Програма навчальної дисципліни для студентів спеціальності «Початкове навчання» освітньо-кваліфікаційного рівня «спеціаліст» / Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського. - Вінниця, 2011. – 25 с.
2. Сергеева Н.Ю. Арт-педагогика как ресурс гуманитаризации непрерывного образования. <http://11121.petrus.ru/journal/article.php?id=2362>
3. У. Тимоти Гэллуэй. Теннис. Психология успешной игры = The Inner Game of Tennis. — М.: Олимп-Бизнес, 2010. — 208 с. — ISBN 978-5-9693-0164-1.
4. Дауни М. Эффективный коучинг: Уроки коуча для коучей / М. Дауни [пер. с англ.]. – М. : Издательство «Добрая книга», – 2008.
5. Уитворт Л., Кимси-Хаус Г., Сэндал Ф. Коактивный коучинг. [пер. с англ.]. – М.: Издательство «Центр поддержки корпоративного управления и бизнеса», - 2004 г. - 360 с.
6. Вагин И.В., Рипинская П.А. Как стать миллиардером. Практический коучинг. – М.: АСТ, Астрель, 2007 г. – 304 с.
7. Баранова О. И. Коучинг-технология как способ формирования умений соуправления учением у студентов – будущих учителей начальных классов и младших школьников // Научно-методический электронный журнал «Концепт». – 2015. – Т. 9. – С. 6–10. – URL: <http://e-koncept.ru/2015/95018.htm>.
8. Тарарина Е. ART-коучинг. Техники простых решений. / Елена Тарарина. - К.: Саммит-книга, 2015. - 88 с.

References

1. Derkach O.O. Art-pedahohika: Prohrama navchalnoi dystsypliny dlia studentiv spetsialnosti «Pochatkove navchannia» osvitho-kvalifikatsiinoho rivnia «spetsialist» / Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho. - Vinnytsia, 2011. – 25 s.
2. Sergeeva N.Yu. Art-pedagogika kak resurs gumanitarizatsii nepreryvnogo obrazovaniya. <http://ill21.petrus.ru/journal/article.php?id=2362>
3. Gellay T. Tennis. Psihologiya uspešnoy igry = The inner game of tennis. — M.: Olimp-biznes, 2010. — 208 s. — isbn 978-5-9693-0164-1.
4. Dauni M. Effektivnyj kouching: uroki koucha dlya kouchej / M. Dauni [per. s angl.]. – M. : Izdatelstvo «Dobraya kniga», – 2008.
5. Witvort L., Kimsi-Haus G., Sendal F. Koaktivnyj kouching. [per. s angl.]. – M.: Izdatelstvo «Centr podderzhki korporativnogo upravleniya i biznesa», - 2004 g. - 360 s.
6. Vagin I.V., Ripinskaya P.A. Kak stat milliarderom. Prakticheskij kouching. – M.: Ast, Astrel, 2007 g. – 304 s.
7. Baranova O. I. Coaching-tehnologiya kak sposob formirovaniya umenij soupravleniya ucheniem u studentov – budushchih uchitelej nachalnyh klassov i mladshih shkolnikov // Nauchno-metodicheskij elektronnyj zhurnal «Koncept». – 2015. – Т. 9. – S. 6–10. – url: <http://e-koncept.ru/2015/95018.htm>.
8. Tararina E. Art-coaching. Tehniki prostyh reshenij. / Elena Tararina. - K.: Sammit-kniga, 2015. - 88 s.

Алексинцева Татьяна. АРТПЕДАГОГИКА И КОУЧИНГ КАК ИННОВАЦИОННЫЕ ТЕХНОЛОГИИ ТВОРЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТУДЕНТОВ. В статье рассмотрены артпедагогика и коучинг в образовании как инновационные педагогические технологии, которые содействуют развитию творческого потенциала студентов; охарактеризованы особенности данных технологий; предложены приемы коуч-технологий для формирования у студентов умений и навыков целеполагания, планирования и рефлексии – «Колеса жизненного баланса», «Шкалы достижений от 1 до 10» и «Линии времени». Приведены примеры использования педагогом открытых («сильных») вопросов в коучинг-подходе. Сделан вывод о перспективности интеграции артпедагогика и коучинга в образовании.

Ключевые слова: артпедагогика, арт-терапия, инновационная педагогическая технология, коучинг в образовании, развитие креативности.

Aleksintseva Tetiana. ART PEDAGOGICS AND COACHING AS INNOVATIVE TECHNOLOGIES OF THE CREATIVE DEVELOPMENT OF THE STUDENTS. The article discusses some of the innovative educational technologies – art pedagogics and coaching. These are flexible and specifically applicable tools, which arouse interest and receive appreciation. Art pedagogics is a new pedagogical technology which deals with all possible art methods by teaching of all subjects. Using this innovative pedagogics on the lessons develops creative features of students, their self-confidence and independence. Coaching is an area in which focus is on developing yourselves – we get faced with our limitations and barriers. Our own development translates at every level of our lives, enriching it and strengthening our confidence. Educational coaching becomes more and more popular because it develops creativity, independence and regulatory abilities of students, namely, skills goal setting, planning and reflection. Interesting and is a combination of art pedagogics and an educational coaching – art coaching, which is at the beginning of its way to become an innovative pedagogical technology. The article observes some coaching techniques, which can be used in education.

Keywords: art pedagogics, art education, innovative pedagogical technology, coaching in education, creativity development.

Стаття надійшла до редколегії 01.03.2017 р.

УДК 37.013.42 : 371.39 (477)

Олександра Альоша

Київський національний університет імені Тараса Шевченка (Київ)

ПСИХОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ ІНКЛЮЗИВНОЇ ТА ДИСТАНЦІЙНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ¹

Стаття присвячена дослідженню психологічних аспектів впровадження інноваційних освітніх форм, а саме інклюзивної та дистанційної освіти в Україні. Метою статті було визначено значення інноваційних